

Rada Českého rozhlasu
Český rozhlas
Vinohradská 12
Praha 2
120 99

dne 15. dubna 2018

Věc: Stížnost na rozhlasový dokument Marty Pouchlé s názvem Berka se rozhodl zemřít odvysílány na stanici Radio Wave

Vážený členové a členky Rady Českého rozhlasu,
dne 8. listopadu 2017 byl na stanici Český rozhlas - Radio Wave odvysílán rozhlasový dokument Berka se rozhodl zemřít redaktorky Marty Pouchlé. Dokument považuji za problematický ze dvou aspektů - návodnosti a dopadu medializace na sebevražednost a závažné etické pochybení příspěvku. Níže podrobně oba aspekty rozeberu a zdůvodním, proč je považuji za závažné.

Dopady vlivu medializace sebevražd na sebevraždy

Dopady vlivu medializace sebevražd na sebevražednost jsou již delší dobu předmětem vědeckého zkoumání. V článku *Media Influences on Suicide and Attempted Suicide (2011)* hovoří jeho autorky Jane Pirkis a Merete Nordentoft o Wertherově efektu (což je regulérní vědecký termín), který v referenci na slavné Goethovo dílo Utrpení mladého Werthera odkazující na reálně vyvolanou vlnu sebevražd čtenářů a používají jej pro označení fenoménu narůstajícího počtu dokonáných sebevražd po medializaci případu sebevraždy. Vztahem mezi medializací sebevražd a následnému nárůstu dokonáných sebevražd se věnovalo mnoho dalších výzkumníků, například Yang (*Suicide and media reporting: a longitudinal and spatial analysis*), Gould (*Media Contagion and Suicide among Young*), Cheng (*The influence of media reporting of the suicide of a celebrity on suicide rates: a population-based study*) a další. Jako téma si ho nevybrali náhodně, již v roce 2003 S. Stack ve svém článku *Media coverage as a risk factor in suicide* vyzývá veřejnost a akademiky na základě dat ze svého výzkumu k tomu, aby média byla ustanovena jako další z rizikových faktorů sebevraždy. Jeho volání bylo vyslyšeno, Světová zdravotnická organizace, která mimochodem považuje sebevraždu za závažný zdravotní veřejný problém, v loňském roce v návaznosti na závažnost problému vydala mediální příručku *Preventing suicide: a resource for media professionals* pro novináře. Pokusila se tak o zodpovědnější referování o sebevraždách obecně. Příručka vychází z ověřených informací a slouží jako jeden z nástrojů prevence. Dle informací z médií rovněž i Národní ústav duševního zdraví pracuje na obdobné mediální příručce. Navíc ve svém akčním plánu *Mental Action Plan 2013-2020* chce Světová zdravotnická organizace ve členských státech (a Česká republika je členskou zemí) snížit míru sebevražednosti o deset procent. Sebevražda člověka má dle Světové zdravotnické organizace dlouhotrvající dopady, je tragédií pro rodiny a další osoby, které za sebou sebevrazi zanechali.

Česká republika bohužel v otázce prevence sebevražednosti naprosto selhává, jelikož stále nebyl schválen plán zabývající se prevencí sebevražd, přestože jsme se v různých akčních plánech zavázali ke snížení počtu sebevražd. Počty dokonáných sebevražd se rozhodně nepohybují v desítkách, a přestože ze statistik Českého statistického úřadu můžeme pozorovat mírný pokles

(byť vzhľadom k obecné známosti podhodnocenosti statistik sebevražd bychom se touto skutočnosťou rozhodne nemali utěšovat), nejedná se o žádný "nafouknutý bezvýznamný problém", nad nímž bychom měli mávnout rukou. Doufám, že se mi podařilo srozumitelně představit problém negativních důsledků medializace sebevraždy a závažnost tohoto problému. Nyní se zaměřím na konkrétní pochybení v příspěvku.

Závažná etická pochybení příspěvku

1. Absence vyjádření odborníků

Jako nejzásadnější autorčino pochybení považuji to, že v celém dokumentu nezazní žádný hlas odborníka (lékař, psycholog, sociolog apod.), který by se věnoval sebevraždám a celou problematiku by uvedl do kontextu. Jakýsi Berkův známý Ondřej nemůže zastávat roli názorového oponenta, kór v takovémhle závažném tématu, tudíž příspěvek nepovažuji za vyvážený. Nehledě na to, že Berka si své rozhodnutí racionalizuje a dostává ke své racionalizaci neobvykle velký prostor bez relevantní argumentační oponentury. Racionalizace je právě oním zásadním problémem. V poslední době se vynořil ve světě fenomén tzv. racionálních sebevražd (více v knihách *Breaking the Thread of Life: On Rational Suicide* nebo *Rational Suicide in the Elderly: Clinical, Ethical, and Sociocultural Aspects*) - ve zkratce se jedná o jedince, kteří nemají žádné duševní onemocnění, a přesto se rozhodnout ukončit svůj život. Prevence je u těchto lidí velmi obtížná a ve světě se řeší "co s tím". V tomto kontextu je **absolutně nezodpovědné odvíšlat příspěvek o člověku, který své zdůvodnění perfektně racionalizuje, bez jakéhokoliv vyjádření odborníka nehledě na pravděpodobnost Wertherova efektu.**

Dále postrádám vyjádření Berkova lékaře- opravdu je nemocný, jak nám tvrdí? Opravdu se uzdravil? Lékařské stanovisko se nedozvíme, jsme nuceni Berkovi věřit.

2. Sdělení způsobu sebevraždy

V návaznosti na předchozí bod považuji za hrubé porušení etických principů sdělení způsobu sebevraždy, což mimochodem různé mediální příručky věnující se sebevraždám považují za jedno z nejfatálnějších novinářských pochybení. Opět jsme u Wertherova efektu.

Přikládám ukázkou z dokumentu:

5:02 Ondřej: No, tak jako tvůj dvouletej kamarád, takovej občasnej, tak jsem se ptal..že plánuješ sebevraždu.

Berka: Ehm

Ondřej: Já jsem se to dozvěděl před dvěma dny od mého kamaráda, který se to dozvěděl od Šajzeho, tak si říkám, jestli to není nějaký vtíp. A tak jsem se chtěl na to zeptat tebe.

Berka: Je to tak.

Ondřej : A o to.. krom toho, že se plánuješ zabít, co to znamená?

Berka: No to je celý.

Ondřej: Ne, tak máš i nějaký praktický detaily, jak to..

Berka: Jako chceš vědět, jak to provedu?

Ondřej: No.

Berka: Tak právě takhle nějak jako s těma ovce. Jako podřezání ňáký.

Opět připomínám negativní dopady medializace sebevraždy.

3. Stigmatizace duševního onemocnění

Hned v úvodu příspěvku je pan Berka orámován jako psychopat a šílený vrah ovcí, což jen prohlubuje stigmatizaci duševního onemocnění a pana Berku zbytečně demonizuje.

Odborníci z různých odvětví se shodují, že destigmatizace duševního onemocnění je žádoucí pro jejich prevenci a následné léčení. Ustanovená linka mezi duševním onemocněním a

sebevraždou (nehledě na (ne)oprávněnost tohoto zúžení), která s sebou přináší stigma nabalená na duševní onemocnění, v prevenci sebevražd nepomáhá. Naopak. Lidé, jež přepadají myšlenky na sebevraždu, se mohou z obav dvojnásobného stigmatu (nálepka duševní onemocnění sama o sobě a stigma sebevrahů) bát vyhledat pomoc. Zdrojem těchto věcí je opět článek Světové zdravotnické organizace. Předpokládám, že toto rámování bylo zvoleno, aby se autorka vyvinila z návodnosti (což vzhledem ke sdělení způsobu sebevraždy už je skoro jedno) a Berku schválně prezentovala hned na začátku jako psychopata. Ve výsledku věci ještě více uškodila, protože jen prohloubila rovnítko psychicky nemocný člověk se rovná sebevrah. Dle zahraničních výzkumů se podíl osob, které by měly „jen“ duševní onemocnění a žádný jiný rizikový faktor by do jejich rozhodnutí nezasahoval, pohybuje v jednotkách případů. Sebevražda je multifaktorový problém a nelze ji takto zjednodušit.

4. Prvoplánové přirovnání k zabití ovce

Neúměrně dlouhou stopáž vzhledem k tématu příspěvku tvoří zaznamenání podřezání ovce Berkou. V podstatě jsme svědky usmrcení ovce v přímém přenosu. Toto by mohlo být vhodné do reportáže ze zabijačky nebo příspěvku týkající se veganství či vegetariánství, ale u tématu sebevraždy jeho smysl postrádám, kromě laciné bulvarizace a útoku na city a vyvolání myšlenky „jak bude umírat ovce, tak bude umírat i Berka“. Místo záznamu porážky ovce by možná bylo vhodnější prostor přenechat odborníkům.

Domnívám se, že došlo k porušení několik bodů z Kodexu Českého Rozhlasu, zejména pak bodů:

“Vytváří pluralitní, nápaditou a rozmanitou programovou nabídku, která splňuje vysoká etická a kvalitativní měřítka, a nepodřizuje snahu o kvalitní výstup tlakům trhu”

“Program a jednání Českého rozhlasu budou vždy poměřovány také etickými normami. Český rozhlas vychází z mravních tradic evropského civilizačního okruhu”

“Publicistické pořady Českého rozhlasu nabízejí především kritickou reflexi reality, musí zjišťovat pravé příčiny jevů a popsat rozsah následků”

Vysoká etická a kvalitativní měřítka dle mého názoru v tomto příspěvku rozhodně nesplnila. Držíme-li se tradic evropského civilizačního okruhu, předpokládám, že se jedná o tři pilíře Evropy, tedy křesťanskou morálku, antickou racionalitu a římské právo. Křesťanství z povahy věci odsuzuje sebevraždu, takže myslím, že odvysíláním téměř live streamu ze sebevraždy se autorka zpronevěřila i tomuto bodu kodexu. K mnou posledním uvedenému bodu kodexu - uvědomuji si, že se jednalo o dokument, každopádně si myslím, že i dokument, zvláště věnující se takovému tématu jako je sebevražda, může zjistit pravé příčiny jevů a popsat jejich následky. Dokument má navíc výhodu, že má delší časovou stopáž, a tudíž může poskytnout prostor více stranám a různým úhlům pohledu a třeba i zjistit pravé příčiny jevů. Domnívám se, že došlo k selhání kontrolních procesů v Českém rozhlase.

Abych nebyla jen kritická, stačilo by jiné podání a příspěvek mohl věci paradoxně velmi prospět. Na Berkově příběhu by se dalo krásně ilustrovat chybějící prevence sebevražd v České republice. Místo toho, abychom se dozvěděli, jak je možné, že si někdo napíše na facebook, že se chce zabít, a “nic se vlastně nestane”, tak posloucháme, jak několik minut Berka zabíjí ovci.

Učinit chybu je lidské, ale zrovna v tomhle případě může mít autorčino pochybení a neznalost problematiky (?) nedozírné následky.

V tomto kontextu považuji odvysílání mnou kritizovaného příspěvku, v takové podobě, jaké byl odvysílán, za naprosto nešťastné a podílející se právě na zmiňovaném Wertherově efektu. Požaduji proto okamžité stažení příspěvku z webových stránek a v ideálním případě zbavení se všech jeho "digitálních stop". Domnívám se, že Český rozhlas jakožto veřejnoprávní médium by mohl jít příkladem a řídit se zásadami mnou zmiňované mediální příručky. Média totiž vyjma negativních dopadů (Wertherův efekt) mohou sehrát i pozitivní roli a podílet se na prevenci sebevražd. O sebevraždách se má referovat, ale ne způsobem který zvolila autorka.

Věřím, že mou stížnost nestranně posoudíte nehledě na to, zda dokument obdržel cenu. Tento příspěvek by se totiž mohl stát nebezpečným příkladem ve zprostředkování sebevražd v přímém přenosu. O příspěvku jsem se dozvěděla až ze zprávy ohledně udělení ceny, proto reaguji pozdě.

S pozdravem